

Д.А. Доўгаль

МОЎНЫ/МАЎЛЕНЧЫ ЭТЫКЕТ: ДА ПЫТАННЯ АБ ВЫЗНАЧЭННІ ТЭРМІНА

У працах беларускіх мовазнаўцаў (гл. табліцу) ужываюцца некалькі тэрміналагічных спалучэнняў для азначэння вербальных этыкетных выказаў і правіл іх ужывання: *моўны / маўленчы / слоўны этыкет*.

Выкарыстанне тэрмінаў *моўны/маўленчы/слоўны этыкет* беларускімі мовазнаўцамі ў назвах прац або іх раздзелаў

№	Крыніца	Выкарыстаны тэрмін
1	Кривицкий, А.А. Речевой этикет // Белорусский язык для говорящих по-русски / А.А. Кривицкий, А.Е. Михневич, А.И. Подлужный. – Минск: Выш. шк., 1990. – С. 331–336.	Моўны этыкет
2	Михневич, А.Е. Речевой этикет // Русско-белорусский разговорник / А.Е. Михневич. – Минск: Выш. шк., 1991. – С. 38–54.	Моўны этыкет
3	Савчук, Т.Н. Речевой этикет в русских и белорусских народных сказках: автореф. ... дис. канд. фил. наук: 10.02.02; 10.02.01 / Т.Н. Савчук. – Минск, 1996. – 21 с.	Маўленчы этыкет
4	Канюшкевіч, М. Лінгвасеміятычныя апазіцыі ў лютэарку беларускага маўленчага этыкету: колькасныя параметры / М. Канюшкевіч // Роднае слова. – 1999. – № 10. – С. 95–100.	Маўленчы этыкет
5	Васілевіч, В. Сітуацыя развітання ў беларускім маўленчым этыкете / В. Васілевіч, Т. Піваварчык // Роднае слова. – 2000. – № 1. – С. 31–33.	Маўленчы этыкет

№	Крыніца	Выкарыстаны тэрмін
6	Старавойтава, Н. Гісторыя і сучаснасць беларускага слоўнага этыкету / Н. Старавойтава // Роднае слова. – 2006. – № 6. – С. 39–42.	Слоўны этыкет
7	Важнік, С.А. Моўны этыкет беларусаў: ветлівыя звароты / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 2. – С. 50–51.	Моўны этыкет

Адны даследчыкі – А. Міхневіч, А. Крывіцкі, С. Важнік – выкарыстоўваюць тэрмін “моўны этыкет” (і, адпаведна, моўныя паводзіны, моўная культура і г. д.), іншыя – М. Канюшкевіч, В. Васілевіч, Т. Піваварчык – апярэбуюць паняццем “маўленчы этыкет”. Тэрміны выкарыстоўваюцца ўсімі аўтарамі паслядоўна, адзінае адступленне ад гэтай асаблівасці заўважана ў Т. Саўчук, якая ў ходзе падрыхтоўкі аднаго дысертацыйнага даследавання ўжыла абодва варыянты (гл. н. 3 табліцы і Саўчук, Т.М. **Моўныя** формулы прывітання і развітання ў рускіх і беларускіх казках // Веснік БДУ. Сер. 4. – 1994. – № 3. – С. 38–43.).

Такое разыходжанне абумоўлена, з аднаго боку, нястрогай семантычнай дыферэнцыяцыяй паронімаў моўны – маўленчы, што праяўляецца ў сінанімічным ужыванні гэтых прыметнікаў у шэрагу мовазнаўчых тэрмінаў: напрыклад, маўленчая (моўная) культура, моўная (маўленчая) сітуацыя, моўны (маўленчы) стыль (прыклады з “Русско-белорусского словаря лингвистических терминов” пад рэд. М. Бірылы, П. Сцяцко, Мн., 1988). Нельга не ўлічваць уплыву на тэрміналагічную сістэму беларускай мовы іншых моў, у першую чаргу блізкароднасных. Так, у рускім мовазнаўстве агульнапрынятым лічыцца тэрмін рэчэвой этыкет (напр., Акишина, А.А., Формановская, Н.И. Русский “речевой этыкет”. – М., 1978), што адпавядае беларускаму спалучэнню *маўленчы этыкет*. У польскамоўнай літаратуры распаўсюджаны варыянт *etykieta językowa* (напр., Peisert, M. *Etykieta językowa i jej wyznaczniki / Język a kultura*. Tom 1. – Wrocław, 1991), які літаральна перакладаецца як *моўны этыкет*. Ва ўкраіністыцы выкарыстоўваецца спалучэнне *мовний этыкет* (напр., Миронюк, О.М. Історія українського мовного етикету (засоби вираження ввічливості). – Київ, 1993). Пры супастаўленні беларускай, украінскай і польскай моў

выяўляецца гістарычна абумоўленая міжмоўная аманімія (бел., укр. мова – пол. *język*; пол. *towa* – бел. *маўленне*, укр. *мовлення*), якая не спрыяе тэрміналагічнай пэўнасці.

З іншага боку, такі тэрміналагічны разнабой можа быць сведчаннем розных падыходаў да з’явы, якую мы разглядаем. Да пытанняў вербальнага этыкету беларускія навукоўцы звярнуліся пры складанні размоўнікаў і навучальных дапаможнікаў для авалодання беларускай мовай (вп. 1–2 у табліцы). Раздзел “Моўны этыкет” у згаданых выданнях уяўляе перакладны пералік моўных формул, якія ўжываюцца ва ўстойлівых сітуацыях зносін. Артыкулы С. Важніка таксама змяшчаюць разгорнутыя табліцы этыкем вітання, развітання, просьбы, падзякі і г.д. Да таго ж даследчык лічыць, што этыкетныя формулы разам са свабоднымі словазлучэннямі, фразеалогіяй у шырокім разуменні, прэцэдэнтнымі тэкстамі і выпадкамі сацыякультурнай спалучальнасці складаюць аб’ём нацыянальнай сінтаксічнай ідыяматыкі – вучоны залічвае такім чынам этыкетныя адзінкі да адметнасцей **моўнага ўзр’я**ню (Важнік, С.А. Нацыянальная сінтаксічная ідыяматыка // Роднае слова. – 2008. – № 1. – С. 65–66.). Вучоныя, якія ў дачыненні да этыкету карыстаюцца азначэннем *маўленчы*, апісваюць структуру і жанравыя асаблівасці разнастайных сітуацый зносін (гл. п. 5 табліцы, а таксама Піваварчык, Т. Маўленчаэтыкетная сітуацыя “абяцанне”: Жанравыя разнавіднасці // Роднае слова. – 2000. – № 6. – С. 43–46 і інш.).

Варыянт *слоўны этыкет* выкарыстаны Н. Старавойтавай (п. 6 табліцы). Аўтар прыводзіць пералік адметных беларускіх ветлівых зваротаў, вітанняў і пад., што збліжае дадзены артыкул з дапаможнікамі, пра якія вялася гаворка.

Такім чынам, наяўнасць некалькіх варыянтаў азначэння вербальнага этыкету ў беларускім мовазнаўстве абумоўлена нястрогай семантычнай дыферэнцыяцыяй паронімаў *моўны* – *маўленчы*, а таксама рознымі падыходамі да гэтай з’явы: выкарыстоўваючы прыметнік *моўны*, навукоўцы заўважаюць, што “моўны этыкет уваходзіць у сістэму мовы, і яго адзінкі падпарадкоўваюцца нормам мовы ў цэлым” [Саўчук, Т.М. Моўныя формулы прывітання і развітання ў рускіх і беларускіх казках // Веснік БДУ. Сер. 4. – 1994. – № 3. – С. 39], а ўжываючы прыметнік *маўленчы*, даследчыкі акцэнтуюць увагу на прагматычным характары выкарыстання этыкетных формул.